

RELAȚII LITERARE ROMÂNNO-ITALIENE ÎN PERIOADA 1859–1964, ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ A EPOCII

Cristina Deutsch*

Kelly Murphy și Sally O’Driscoll, în volumul *Studies in Ephemera: Text and Image in Eighteen Century Print* (Lewisburg, Bucknell University Press, 2013, p. 7), afirmă că „cel mai fascinant element al «materialelor efemere» este capacitatea lor de a fi transformate în funcție de diferitele metode de utilizare (care, de multe ori, se exclud între ele), o posibilitate de a pătrunde în profunzimea pieței, capacitatea de a influența opinia pentru a fi adecvat, capacitatea de a se acoperi de mister și de a obține un răspuns grație propriului său anonim”. Această afirmație conține în interiorul său esența relației speciale ce se stabilește între literatură ca încărcătură culturală a unui anumit popor și presa care ar putea reprezenta vehiculul ce transportă acest element, deja devenit material, sub ochii cititorului. Relația poate deveni încă și mai interesantă atunci când axa pe care este poziționat elementul „unde” și cea a lui „când” oferă posibilități diferite față de cele deja considerate tradiționale.

Din acest motiv, utilizarea unui instrument de lucru precum *Bibliografia relațiilor dintre literatura română și literaturile străine în periodice* ar putea dezvălui nu doar modul în care o anumită literatură – în cazul de față cea italiană – este percepută într-un anumit mediu străin (cel românesc) care, chiar dacă este european, are caracteristicile sale individuale, ci și modul în care aceasta este văzută dintr-o perspectivă comparativă, punând-o alături chiar de alte literaturi ce au caracteristici similare (sau, din contră, complet diferite). „Complexitatea actului de a-l înțelege pe celălalt”, așa cum o definește comparatistul Manfred Beller în studiul său asupra xenologiei inclus în *Dicționarul de studii culturale (Dizionario degli studi culturali)*, Michele Cometa, Meltemi Editore, 2004, p. 538–543), devine, în încercarea de a înțelege ziarul sau revista ca pe o oglindă și ca pe un vehicul al literaturii, un act în aparență deschis și pozitiv. Adică, ceea ce ar trebui să ofere, cel puțin în teorie, ar fi o imagine complexă a exprimării «altuia» care în realitate nu este prezent în fața ochilor publicului. *Celălalt* devine, în acest caz, producător, nemaifiind el baza materială a producției (evident, a celei literare). În practică însă, manipularea unui bun cultural al altcuiva va oferi posibilitatea nu doar de a o percepe într-o manieră diversă, ci și cea de a schimba în mod voit (și, în funcție de axa temporală, posibil chiar într-o manieră negativă) imaginea globală.

---

* Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

Cele trei serii ale *Bibliografiei relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* înregistrează într-o manieră scrupuloasă, așa cum deja am sugerat anterior, tot ceea ce interesează, ceea ce se zice, ceea ce se studiază sau se traduce din toate literaturile străine în trei perioade istorice: 1859–1918, 1919–1944 și 1945–1964. Ultima perioadă menționată va putea fi prezentată doar parțial, lucrarea aflându-se în curs de definitivare.

În prima serie a *Bibliografiei*, ce sintetizează etapa 1859–1918, se poate observa că interesul pentru literatura italiană acoperă toate câmpurile, de la istorie și critică literară până la traduceri diverse. Studiile urmează în general linia impusă de către epocă, fapt ce se poate nota atât în publicațiile literare specializate, cât și în presa cu caracter general, adică ziare, săptămânale, atât din Capitală, cât și din diverse orașe de provincie. Este vorba în special de sinteze ample dedicate literaturii contemporane, cum ar fi, de exemplu, un articol semnat de Marc Monier, *Literatura contemporană în Italia* (în revista *Românul*, București, XXVI, 1882, p. 1043) sau *Spre o nouă poezie și critică italiană* de Ramiro Ortiz (*Noua revistă română*, București, 1915, vol. XVII, nr. 3–4, p. 32–34). Capitolul dedicat istoriei și criticii literare nu este foarte extins, însă ne oferă o selecție de studii extrem de bine documentate și, de multe ori, semnate de nume importante în epocă, atât în România, cât și la nivel internațional ca, de exemplu, Nicolae Iorga, Ramiro Ortiz sau chiar de către Marinetti însuși. Lumea literară, așa cum este reflectată în presa românească, este interesată preponderent atât să înțeleagă dezvoltarea literaturii italiene în general (văzută în special ca un excelent izvor de inspirație pentru noua literatură română), cât și în a propune „ultimele noutăți”, printre care futurismul părând să trezească cel mai viu interes. Se poate observa, tot în această direcție, un interes major față de teatru, vehicul nu doar cultural, ci și social. În orice caz, din perspectivă cronologică, se poate sublinia atât creșterea numărului de articole dedicate acestui subiect, pe măsură ce se merge înainte din punct de vedere temporal, cât și schimbarea anumitor zone de interes. Din punct de vedere statistic, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea avem doar două studii dedicate istoriei literaturii italiene în timp ce, după 1900, se pot număra câteva zeci, îndreptate în general către zona de dezvoltare a literaturii noi. Mai mult, în timp ce studiile regăsite în categoria istoriei și criticii literare, ordonate în funcție de diversele genuri literare, sunt inexistente la sfârșitul secolului al XIX-lea, la începutul secolului al XX-lea va exista interes și acesta va fi aproape în exclusivitate dedicat teatrului, în special aspectului de relaționare cu publicul.

Dacă trecem la următorul capitol, cel dedicat scriitorilor aranjați în ordine alfabetică, mai precis la articolele ce se concentrează, în toate periodicele românești din epocă, asupra unor nume singulare, vom observa că situația se echilibrează într-o manieră aproape similară: pe de o parte, există un interes viu pentru tot ceea ce reprezintă baza culturală solidă și recunoscută, cum ar fi Dante, Petrarca, Tasso sau Boccaccio, cărora li se dedică o serie de studii și de articole variate, de la biografii până la detaliate analize de opere literare. Un aspect ce nu trebuie subestimat este reprezentat de analizele diverselor traduceri, câteodată acestea fiind însoțite de relatarea

experienței personale a autorului, așa cum se întâmplă, de exemplu, într-un articol semnat de Nicolae Gane și intitulat *Cum am tradus Infernul lui Dante* (în revista *Viața românească*, I, 1906, nr. 1, p. 8), unde autorul descrie întâlnirile literare ale grupului Junimea ce l-au determinat să înceapă această traducere, demonstrând că, în epocă, pentru mediul cultural românesc apropierea de spațiul literar italian era mai mult decât important, chiar dacă nu era la același nivel cu apropierea de cel francez. Cealaltă direcție, în întreaga complexitate a presei românești din epocă în ceea ce privește literatura italiană, este, evident, curiozitatea suscitată de ultimele noutăți. Se poate descoperi o frumoasă colecție, nu foarte extinsă, de studii, comentarii, articole de diverse tipuri dedicate, de exemplu lui Giosuè Carducci (în perioada 1904–1911), Giovanni Pascoli (1900–1915), Edmondo de Amicis (1892–1909), Giacomo Leopardi (1888–1907) și așa mai departe. Ca subiecte, interesează în general subiecte legate de viața literară cotidiană: spectacole de teatru, premii, decese ale unor autori importanți, aniversări, comemorări, în timp ce sectorul temelor literare va fi descoperit doar după 1907 și va fi îndreptat înspre rolul militant al literaturii în viața socială (în zona literaturii dedicate războiului). În orice caz și în acest sector se poate observa marea diferență atât în ceea ce privește zonele de interes, cât și în modul de a concepe și de a publica materialele între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Entuziasmul primilor pași în presa culturală românească se reflectă și în interesul pentru literatura italiană ca atare, în sensul că alegerea numelor ce se doresc a fi prezentate este destul de variată. Intenția ar fi mai degrabă spre prezentarea unui anumit nume, cu scopul unei analize a personalității unui scriitor în toate sensurile, nu doar concentrându-se asupra sensurilor operei literare. În schimb, în special începând cu anii 1906–1907, va atrage atenția dorința „jurnalistului cultural” (care începe să se contureze ca atare, încercând să se specializeze) de a plasa la același nivel literatura italiană cu cea română, nu în sensul literaturii comparate, ci ca o posibilă apropiere a publicului român față de o altă cultură pentru a lua exemplu de cum ar putea nu doar să-și îmbunătățească propria sa producție literară, ci și gustul cultural al publicului. Articole precum *Giosuè Carducci și românii* (în revista *Patria*, București, 1907, nr. 60, p. 1) sau cele care subliniază importanța actului de traducere literară (ca formator de gust și ca exemplu de urmat pentru propria literatură) sunt definatorii.

Traducerile originale sunt plasate în mare parte în zona poeziei lirice, cu un interes deosebit față de nume, precum cele ale lui G. Carducci, Dante, D’Annunzio, Leopardi, Petrarca sau Ada Negri, în timp ce sectorul poeziei epice este reprezentat într-o manieră modestă, în general prin traduceri de fragmente diverse din opera dantescă. Pe aceeași linie, traducerile textelor teatrale nu constituie un subiect de mare interes pentru presă. În traducerile realizate din proză găsim, mai mult sau mai puțin, aceleași nume deja întâlnite în poezie sau în studiile de critică literară: Gabriele d’Annunzio, Edmondo de Amicis, Boccaccio, dar și Grazia Delledda și Matilde Serao. Se poate observa și faptul că interesul este în general îndreptat spre nume extrem de cunoscute din literatura italiană, inclusiv în ceea ce privește literatura contemporană.

Din punct de vedere statistic, literatura italiană găsită în periodicele românești în intervalul deja menționat nu ocupă un spațiu foarte extins: făcând o comparație între literatura de cel mai mare interes în România în această epocă, cea franceză, și literatura italiană, se poate stabili un procentaj, cu aproximație, de unu la patru, în timp ce între literatura spaniolă, de exemplu, și cea italiană, cea din urmă iese, în mod evident, victorioasă. Interesul major pare a fi îndreptat către autori individuali, mai degrabă în direcția unor sinteze ce ar privi istoria literaturii, estetica sau teoria literaturii, în timp ce în partea rezervată literaturii originale pasajul dedicat poeziei și cel dedicat prozei sunt aproape la egalitate, în vreme ce teatrul pare, în mod ciudat, să intereseze mult mai puțin.

În cea de-a doua serie a *Bibliografiei relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*, ce acoperă perioada dintre 1918 și 1944, literaturii italiene îi este dedicat aproape un întreg volum (sunt 250 de pagini de informații ce oglindesc toate aspectele literare ale acestei perioade). Trebuie luat în considerare și faptul că numărul publicațiilor aproape că se dublează în comparație cu situația din perioada precedentă (în nota introductivă se avertizează că, spre deosebire de 511 publicații existente în prima serie, aici au fost consultate 824 de titluri).

Capitolul dedicat studiilor de estetică și teorie literară este, evident, mult mai extins (și mult mai variat), acoperind cele mai diverse zone de interes. În general, se poate observa o foarte mare apropiere față de critica italiană în general, cu articole precum, de exemplu, cel semnat de Perpessicius, *Critica italiană de la Vico la Croce*, o prezentare detaliată a antologiei realizate de Alexandru Marcu (un volum ce va suscita, în sine, oricum o mare atenție în special la începutul anilor '40). Prima parte a perioadei pare a fi însă dominată de articole, de multe ori nesemnate (sau semnate cu pseudonime vagi, cum ar fi *Lector*) dedicate idealurilor artistice italiene sau locului ocupat de literatura italiană în context universal.

Trecând la următorul capitol, consacrat *Epocilor și curentelor literare*, se observă un sporit interes atât pentru Renaștere, cât și pentru romantism. În multe cazuri nu este vorba despre analize ample, ci despre recenzii ale unor volume sau ale unor eseuri publicate la momentul respectiv, cum ar fi cele dedicate scrierii lui P.P. Negulescu, *Academia Platonice din Florența*, sau unui studiu precum cel semnat de Al. Marcu, *Figuri feminine ale Renașterii*.

Capitolul ce adună extrasele ce au ca subiect istoria și critica literară în ordine cronologică este destul de amplu (12 pagini față de doar 3 în seria precedentă), acoperind subiecte variate. Anii '20 se concentrează în special pe două direcții: situația literaturii italiene după Primul Război Mondial în context european și răspândirea aceleiași literaturi în România. Prima direcție este ilustrată cu articole, precum cel al lui N. Iorga intitulat *Fără literatură* (în revista *Gazeta Transilvaniei*, 84 (1921), nr. 237, 30 oct., p. 1), prezentat în *Bibliografie* în acest mod: „articol despre decadența literaturii italiene datorată scrierilor lui Marinetti și D'Annunzio” (*Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1919–1944*, vol. VII, București, Editura Saeculum I.O., 2005, p. 18), sau cel al lui Alexandru Marcu, *Regionalismul italian*, ce studiază „deșteptarea dendiștelor

regionale” în literatura italiană de după război. În ceea ce privește răspândirea literaturii italiene în România, numele cel mai cunoscut pare a fi cel al lui Ramiro Ortiz. Volumele sale, *Pentru istoria culturii italiene în România și Cronici italiene* sunt prezentate și analizate în toate manierele posibile, la fel ca și activitatea scriitorului (așa cum, de exemplu, face Constantin D. Ionescu în articolul său intitulat *Din cultura și literatura italiană în România*, articol publicat în revista *Datina* din Turnu Severin (II, 1924, nr. 3–4, martie–aprilie, p. 103–104), unde este prezentată „importanța activității lui Ramiro Ortiz ca difuzor al literaturii italiene de bună calitate în țara noastră” (*Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1919–1944*, vol. VII, București, Editura Saeculum I.O., 2005, p. 19). Perioada anilor '30, care este și partea cea mai consistentă a acestui capitol, este dedicată, evident, în special relațiilor dintre cultură și politică. Articole precum „Literatura și fascismul”, semnat de Ramiro Ortiz (descrierea sa poate fi găsită în volumul menționat anterior, la pagina 23), sau articolele dedicate literaturii italiene contemporane sunt caracteristice acestei perioade. Prima parte a anilor '40, în schimb, demonstrează o curiozitate încă și mai puternică pentru această zonă geografică a literaturii și, în plus, pare a fi interesată de un alt aspect, legat exclusiv de presa culturală italiană. Sunt numeroase recenzii de articole apărute în periodicele italiene și chiar prezentări integrale ale profilelor unor publicații. Ștefan Ciucureanu descrie, în mai multe rânduri, numerele revistei *Nuova Antologia* ce conține exclusiv studii și articole dedicate literaturii italiene (și, în consecință, ar trebui să intereseze o parte foarte restrânsă a publicului românesc, cel de specialitate) sau face comentarii asupra unor texte apărute într-un ziar precum *Il Frontespizio*.

Urmează capitolul dedicat genurilor literare, interesul major fiind suscitată de către teatru, cu accent atât pe istoria teatrului italian în general, cât și pe viața teatrală italiană a momentului. Anii '20 sunt mai apropiați de mișcarea futuristă, de multe ori cu articole acide îndreptate contra acestei mișcări ce este legată și de activitatea politică a unora dintre autorii săi, așa cum se întâmplă într-un articol nesemnat ce discută despre teatrul lui Marinetti, recomandarea făcută de către autor futuristilor fiind „să se ducă la balamuc”, sau un text precum *Mussolini renunță la „marea bătălie teatrală”*, unde sunt discutate probleme ale crizei teatrului contemporan, articol publicat în revista *Rampa Nouă Ilustrată*, București, XIV (1929), nr. 3466, 12 august, p. 6.

Cea mai interesantă și cea mai consistentă parte (un grupaj extins pe 139 de pagini) este însă cea dedicată scriitorilor italieni în ordine alfabetică, practic o sinteză a tuturor zonelor de interes literar dintre anii 1919–1944. Considerând că, spre deosebire de perioada de timp precedentă, punctele de interes devin mult mai variate, se poate observa și că este un pic dificil de făcut diferența între ceea ce este socotit important în epocă și ceea ce este doar un capriciu de moment. Se poate, oricum, distinge că în prima parte a perioadei conținute în această *Bibliografie*, cea a anilor '20, atrag foarte mult subiectele „la modă”, se vorbește despre autori până acum necunoscuți în România ca, de exemplu, Sibila Aleramo despre care se

consideră că „operele sale merită să fie traduse în limba română” sau G.A. Borgese, romanul său, *Rubè*, fiind considerat „cel mai important eveniment literar din Italia ultimului deceniu” (într-un articol semnat *Compiler* și publicat în revista *Viața românească* (XIII, 1921, nr. 10, octombrie, p. 162, la rubrica *Mișcarea intelectuală în străinătate*). Același tip, de exemplu, poate fi întâlnit și în teatru, unde cititorul român este pus în fața vieții culturale „adevărate” a epocii. Sunt extrem de numeroase cronicile dramatice, în special cele dedicate unor autori de primă importanță, precum Luigi Pirandello, Vittorio Alfieri, chiar atingând subiecte sensibile, cum ar fi incapacitatea publicului de a înțelege aceste opere, deoarece „publicul nu are pregătirea necesară de a gusta stilul și expresia”, sau Gabriele D’Annunzio care, cu *Fiica lui Iorio*, deschide un lung șir de cuceriri în presa literară românească, cu cronici și analize ce se vor lungi – cu intensitate – până în 1939. Numeroase sunt și „portretele literare” ce au ca scop prezentarea celor mai importante nume ale literaturii italiene publicului român, fiind incluși aici autori variați, din toate timpurile: de la Tommaso Campanella, Dante, Boccaccio până la Giosuè Carducci, pentru a da doar câteva exemple.

Punctele de interes ale presei românești în ceea ce privește literatura italiană se mută, în anii '30, spre o legătură chiar și mai strânsă, nu doar culturală, ci una care, câteodată, atinge zona socialului și al politicului. De multe ori este vorba despre o comună „renaștere latină”, de o recunoaștere a „geniului latin prezent peste tot”. Și aproape fiecare scriitor important italian, fără a avea o particulară relevanță pentru perioada istorică la care ne referim, se trezește aproape cu obligația de a avea un impact asupra „conștiinței intelectualității românești”. Carducci, D’Annunzio, Dante, San Francesco d’Assisi sunt câteva dintre numele ce pot fi găsite adesea în contexte de acest gen.

Cea mai interesantă situație, unde se poate observa puternic interferența dintre literatură și politică – într-o manieră ce va reveni doar în a doua parte a anilor '40 – e culegerea de articole despre opera literară a lui Benito Mussolini. Extrem de rare la sfârșitul anilor douăzeci, în anii '30 devin aproape o sută de fișe pentru a dispărea apoi aproape complet la începutul anilor '40. Este vorba în general de „portrete literare” și de cronicile dramatice, în unele cazuri chiar defavorabile.

O altă caracteristică a acestei perioade ar putea fi aplecarea presei românești asupra scriitorilor și literaților care sunt direct interesați într-o legătură culturală (și afectivă) cu spațiul românesc. Dovezile sunt extrem de numeroase: de exemplu, o colecție întregă de articole apărute atât în publicații de primă importanță, cât și în tipărituri de dimensiuni mai mult decât modeste, despre vizita lui Giovan Battista Angioletti în România. Importanța prezenței „oaspetelui italian” duce nu doar la simple prezentări biobibliografice sau la recenzii ale operei sale, ci și la sublinierea posibilității confluenței celor două culturi: cea italiană și cea română. Ca mulți alți scriitori ce pot servi drept model în această decadă, G. B. Angioletti e, înainte de toate, „un bun și prețios propagator al valorilor noastre culturale în Italia” (C.H. Niculescu, *Propaganda onorifică*, în revista *Țara noastră*, Sibiu, Cluj, XII (1933), nr. 441, 26 octombrie, p. 2: *Literatură. Idei. Comentarii*). Scriitorii care

au o legătură directă cu România – ca Massimo Bontempelli – suscită un interes chiar mai viu de atât. Fișele extrase în legătură cu acest autor pe o perioadă de zece ani sunt, din punct de vedere cantitativ, aproape la fel de multe ca cele dedicate lui Boccaccio, de exemplu.

Prima jumătate a anilor '40 va abunda, în schimb, în cronici dramatice, portrete literare și recenzii ale noilor cărți publicate. Producția teatrală italiană pusă în scenă în România și prezentată ulterior publicului cititor este extrem de eteroclită, reunind o mare varietate, de la numele unor autori foarte cunoscuți până la dramaturgi aproape uitați în ziua de astăzi. Opera dramatică a lui Vittorio Alfieri, ca să dăm doar un exemplu, se bucură de zeci de referințe ce pot fi găsite la toate nivelurile presei. Multe sunt simple cronici teatrale, în timp ce alte articole sunt adevărate analize, așa cum se întâmplă la Al. Ciorănescu într-un text ce descrie toate reprezentațiile lui Alfieri pe scena românească începând cu 1800 (poziția 560 din *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1919–1944*, vol. VII, București, Editura Saeculum I.O., 2005, p. 39). Găsim aici cronici dramatice dedicate unor autori precum Luigi Antonelli, promotor al „teatrului de idei”, lui Eugenio Bertuetti și Sergio Pugliese, autori ai *Vălului alb*, lui Luigi Bonelli sau Gherardo Gherardi și așa mai departe. Se poate observa o anumită asemănare cu situația existentă la începutul anilor '20, cu diferența că aici diversele articole despre literatura italiană sunt mult mai judicioase atât în ceea ce privește argumentele, cât și în alegerea instrumentelor utilizate pentru demonstrație.

Multe abordări au, ca punct de referință, actualitatea unui scriitor sau al altuia, chiar și atunci când este vorba de nume extrem de importante, cum ar fi Dante. Un articol precum cel semnat de Dan Petrașincu și publicat în revista *Curentul*, XIV (1941), nr. 4633, 5 ianuarie, p. 2: *Teme italiene*, intitulat *Dante și omul modern*, poate să definească foarte bine această tendință, autorul analizând „afinitatea de structură predestinată între omul dantesc și omul modern”.

Un alt aspect ce nu trebuie pierdut din vedere este acela existent în varii studii ce discută despre câte un traducător sau un om de cultură, de data aceasta român, ca promotor al culturii italiene în România, în multe cazuri extrasele găsite fiind semnate de critici literari sau de alți cercetători italieni. Pentru a rămâne în zona lui Dante, s-ar putea semnala în acest sens articolul lui Orio Vergani, publicat în revista *Curentul*, intitulat *Un ministru, traducătorul lui Dante* în care sunt reproduse fragmente preluate dintr-un alt articol apărut în *Corriere della sera* ce avea ca subiect „activitatea de propagator al literaturii italiene în România a lui Alex. Marcu”.

Ultima parte este dedicată traducerilor și elaborărilor de texte literare. În ceea ce privește sectorul dedicat poeziei, zona cea mai amplă este, evident, cea a poeziei lirice.

Anii '20 se prezintă cu o selecție ce atinge câte ceva din fiecare punct de interes al epocii. Ca studiu de caz s-ar putea lua Giosuè Carducci, prezent cu 49 de extrase care reflectă bine caracterul poetic al autorului, în timp ce același scriitor, în anii '30, este prezent cu doar 18 fișe, spre deosebire de prima parte a anilor '40, unde prezența lui Carducci prin intermediul traducerilor publicate în periodicele

românești va scădea sub zece. Atrag nume precum cele ale lui Gabriele D'Annunzio, Olindo Guerrini, Giacomo Leopardi, Ada Negri. Și numele traducătorilor care ies în evidență în această decadă sunt importante pentru a distinge întregul mod de a se raporta la literatura italiană. Se poate observa imediat că este vorba atât despre cunoscuți promotori ai culturii italiene în general în spațiul românesc al epocii (ca, de exemplu, Ramiro Ortiz sau Giuseppe Cifarelli) și, chiar mai interesant de atât, despre traducători care sunt ei înșiși poeți: Al. Iacobescu, Ion Pillat, Ion Vinea, Șt. O. Iosif, Duiliu Zamfirescu reprezintă doar câteva exemple. În anii '30 prezența poeziei lirice italiene în România își mută punctul de interes spre poezia modernă: Riccardo Bacchelli, Massimo Bontempelli, Ugo Foscolo, Leopardi, Ada Negri sunt prezențele ce predomină în această perioadă. În orice caz, se observă o creștere a interesului și în ceea ce privește personajele ilustre considerate „de școală”, mai vechi sau mai noi, deja emblematice pentru literatura italiană: Giuseppe Parini, Giovanni Pascoli, Arturo Graf, Petrarca. În ceea ce îi privește pe traducători, se observă imediat două nume care apar foarte des: cel al lui Pimen Constantinescu și cel al lui George Murnu. Acest lucru poate dezvălui un singur lucru: intenția de a duce traducerea de poezie la un înalt nivel de profesionalism. Oricum, trecând la prima parte a anilor '40, se va putea observa menținerea liniei decadelor precedente în anumite detalii (ce nu trebuie desconsiderate) într-o netă sciziune față de ceea ce se va putea constata după 1946–1947.

Partea dedicată poeziei epice e relativ redusă, concentrându-se aproape în exclusivitate pe opera lui Dante.

Teatrul, văzut ca traducere a textului dramatic, pare a prezenta extrem de puțin interes în această perioadă, cu doar câteva zeci de extrase.

Proza, în schimb, ca în toate trei perioadele istorice luate în considerare în seria *Bibliografiilor*, suscită un solid interes în cititorul român. Fragmentele de roman au în general rolul de a face publicitate noilor traduceri abia puse în circulație în România, prezentându-se astfel ca un instrument util pentru a convinge publicul să cumpere. Gabriele D'Annunzio, Grazia Delledda, Alessandro Manzoni, Giovanni Papini se numără printre favoriți, ultimul din această înșiruire suscitând un interes predominant. Mai edificantă este în schimb proza scurtă, în special povestirea. Fișele culese se întind pe aproape douăzeci de pagini și acoperă practic tot ceea ce are literatura italiană de oferit în domeniu, o varietate de nume care, în anumite situații, sunt însoțite și de utile note biobibliografice, constituind adevărate lecții pentru cititorul român interesat de literatura italiană.

Cea de-a treia serie a *Bibliografiei*, aflată încă în lucru, acoperă perioada 1945–1964. Considerând că materialul adunat este însă parțial, se pot face doar considerații de ordin general. În ceea ce privește cantitatea de fișe extrase la capitolul dedicat literaturii italiene, aceasta va fi, cel mai probabil, într-o situație mai mult sau mai puțin similară cu cea din prima serie a *Bibliografiei*, corespunzând perioadei 1859–1918.

Se pot distinge, în orice caz, două linii directoare: prima duce înspre menținerea autorilor deja consacrați (precum Dante, de exemplu), cea de-a doua înspre așa-ziii

scriitori „progresiști” – evident, ținând cont de perioadă, aceștia fiind aproape exclusiv de stânga, mici excepții făcând perioada 1945–1947. Abordările cele mai frecvente sunt cele ale „portretului literar” sau al recenziei unui volum sau al altuia. O noutate ar putea fi considerată abundența de articole aranjate sub forma aniversărilor și comemorărilor. Sunt extrem de frecvente extrasele de tipul *690 de ani de la nașterea marelui poet Dante Alighieri* (în revista *Drum nou*, XII, 1955, nr. 3251, 29 mai, p. 2) sau „evocare omagială la cea de-a șaptezecă aniversare a vieții poetului” (A.E. Baconsky, *Ungaretti* în revista *Steaua*, IX, 1958, nr. 3 (97), martie, p. 104–107: *Confluențe*). Printre scriitorii progresiști de stânga întâlnim adesea nume precum cel al lui Gianni Rodari, Rafael Alberti, Ignazio Silone, Carlo Levi sau Leonardo Sciascia. Un anumit interes, destul de extins, se manifestă și pentru literatura ce aduce cu sine o caracteristică „instructiv-educativă”, în special atunci când este vorba de cărți dedicate copiilor și adolescenților. Atrage în mod evident, în special pentru implicarea de ordin social, de multe ori exagerată și falsificată în prezentări, *Pinocchio* de Carlo Collodi. Aproape uimitor, *Pinocchio* este câteodată chiar mai prezent decât „fratele lui”, Buratino, personajul lui A.N. Tolstoi. Se pot semnala și recenzii ale unor volume ceva mai speciale, cum ar fi o „antologie epistolară” semnată de „copiii italieni”, apreciată „o cronică vie a Italiei de astăzi”. Nu poate trece neobservat un articol precum *Gianni Rodari și copiii sovietici*, semnat de Y.S., o culegere de „comentarii despre câteva reportaje scrise de Rodari asupra sistemului de educație și condițiilor de dezvoltare al copiilor din Uniunea Sovietică” (revista *Veac nou*, XX, 1964, nr. 18, 1 mai, p. 5).

În ceea ce privește teatrul, sunt luate în considerare și se bucură de prezentări pozitive în special piesele care prezintă o implicare socială ca, de exemplu, comedia *Scampolo* de Dario Nicodemi.

Un alt element interesant ar putea fi prezența unor autori care au activat ca partizani, creionați întotdeauna într-un mod pozitiv, așa cum se întâmplă cu romanul Renatei Viganò, *Agnese merge la moarte* (tradus în română cu titlul *Agnese partizana*), subiectul fiind „o prezentare a luptei partizanilor italieni sub îndrumarea Partidului Comunist Italian contra fasciștilor și cotropitorilor germani” (în revista *Caietul literar*, 1951, nr. 7, septembrie, p. 91). De multe ori, în orice caz, tema ce interesează preponderent este cea a rolului social al scriitorului, aspect ce se poate regăsi chiar și în cele mai neașteptate locuri, așa cum se întâmplă într-o recenzie dedicată romanului lui Primo Levi, *La Tregua (Armistițiul)*, în articolul semnat de Gh. Cuibuș, *Am încredere în rolul social al scriitorului*, în revista *Tribuna*, VII, 1963, nr. 49, 5 decembrie, p. 12.

Pe de altă parte, există întotdeauna o tendință de a critica și, ulterior, de a elimina din sfera de interes a cititorului român tot ceea ce nu corespunde liniei oficiale. În acest sens este mai mult decât edificator un articol cum ar fi cel semnat de D.G. și intitulat *O sinucidere morală*, publicat în revista *Viața românească*, XI (1958), nr. 8, august, p. 238–239: *Miscellanea*, unde Alberto Moravia este acuzat de o „orbire suspectă” din cauza volumului său, *O lună în URSS*.

Exemple extrase din cea de-a treia serie a *Bibliografiei* ar putea evident să continue, s-ar putea încerca să se dea o explicație, de exemplu, pentru interesul